

Koulu- ja yliopistomiehen taipaleelta

Aimo Turunen 75-vuotias

SEPPO SUHONEN

Aimo Turunen on syntynyt Ilomantsissa, valmistui filosofian kandidaatiksi 1933 ja väitteli tohtoriksi 1947. Hän on omistanut elämänsä suomen ja sen lähisukukielten opettamiselle. V. 1934–36 hän toimi Königsbergin yliopiston suomen ja viron kielen lehtorina, 1938–53 Riihimäen lyseon äidinkielen vanhempana lehtorina ja 1953–59 Tyttönormaalilyseon äidinkielen yliopettajana. Helsingin yliopistossa hän on ollut itämerensuomalaisten kielten dosenttina 1950–59, suomalaisen filologian apulaisprofessorina 1959–71 ja itämerensuomalaisten kielten professorina 1971–76.

Karjalainen kotiympäristö Ilomantsin Huhuksessa oli osaltaan viitoittamassa Aimo Turusen tulevaa elämänuraa. Aivan vähäinen ei ollut myöskään isän esimerkki. Antti-isä lähetti tuhansia sanatiedonantoja Ilomantsin murteesta, siihen aikaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle, kun E. A. Tunkelon (alk. Ekmanin) keräilyosanaston perusteella koottiin murteiden sanastoa. Hän keräsi myös huomattavan paljon kansanrunoutta, ilomantsilaista tietoutta. Vielä 1930-luvulla Antti Turunen voitti Karjalaisen osakunnan sananparsien keruukilpailussa toisen palkinnon noin neljällä tuhannella sananparrella. Kauppiaana hänellä oli hyvä tilaisuus kuulla kansanviisauksia, ja hän merkitsi kuulemansa tarkoin muistiin. Tunkelon kanssa käymässä kirjeenvaihdossa hän selvitteli mm. murteen uudenaikaisia ammattinimityksiä, kuten sitä, että *mehtävahti* tarkoitti kouluttamatonta miestä, jolla oli vartijan tehtävä jollakin metsäalueella, ja *metsänvartija* oli metsäkoulun käynyt mies, jolla oli tukkiyhtiössä tämä asema.

Aimo Turusen oma harrastus taas kouluaikana oli kansantalous. Hänen erinomaisia tietojaan tältä alalta osoittaa sekin, että hän kirjoitti ylioppilasmaailman aiheesta »Suomen luonto ja maantieteellinen asema elinkeinoelämämme määrääjinä». Aine osoitti sellaista erikoisalan hallintaa, että äidinkielen opettaja, rehtori Könönen, antoi aineen asiasisällön osalta kauppakoulun johtajan luettavaksi. Tämän kympin aineen kirjoittaja sai moitteet latinan opettajaltaan, kun ei kirjoittanut Caesarista. Yliopistossa kansanta-

Valok. Pertti Virtaranta.

Aimo Turunen

lous ei kuitenkaan kuulunut Turusen aineyhdistelmään, kun sillä oli tuolloin kovin vähäarvoisen aineen maine. Toisaalta hänellä ei ollut vielä kouluaikana aikomusta ryhtyä opiskelemaan suomen kieltä, eikä koulu mitenkään vaikuttanut tähän valintaan.

Yliopistossa opiskelija Aimo Turusen keskeisiä opettajia olivat Martti Rapola, Lauri Kettunen, Y. H. Toivonen, E. A. Tunkelo ja Jalo Kalima, joka siihen aikaan oli itämerensuomalaisten kielten dosentti. Kannistolla oli vetoa pikemmin kohteliaisuutensa, tyylikkyytensä ja tutkimusmatkailijan maineensa kuin luennointitapansa ansiosta. Turunen muistaa Kettusen melko vapaamuotoisen opetustavan olleen selvästi erilainen kuin esimerkiksi

E. A. Tunkelon, joka saattoi jaottelussaan kirjoittaa tauluun ensin roomalaisen, sitten arabialaisen ykkösen, edelleen ison A:n, alfan jne. Oma opetusmenetelmänsä oli myös Artturi Kannistolla, joka luennoi suomalais-ugrilaisista muinaisuskoo ja karjala-aunusta. Hänen sanelunomaiset luentonsa oli kirjoitettava muistiin sanasta sanaan. Lauri Kettusen luennoilla taas tarkasteltiin kielennäytteitä ja niistä keskusteltiin. Systemaattista tietoa oli mahdollista saada luennoijan oppikirjoista. Aimo Turunen ehti olla sota-aikana tutkimusmatkallakin Kettusen kanssa, yhteisenä kielenoppaana Kuujärven lyydiläinen. Kettunen keskittyi työhönsä niin, ettei tupakointikaan ollut sallittua. Koko päivänä hän ei poikennut yhtään tiukasta työn rytmistä.

Aimo Turunen opiskeli filosofian kandidaatiksi viisi lukukautta. 22. joulukuuta 1933 suorittamassaan filosofian kandidaatin tutkinnossa hänellä oli laudatur suomen kielessä ja itämerensuomalaisissa kielissä, cum laude approbatur suomalaisessa ja vertailevassa kansanrunoudentutkimuksessa ja kotimaisessa kirjallisuudessa sekä approbatur kansatieteessä. Opinnot jatkuivat ripeästi siten, että kumpikin cum laude kohosi laudaturiksi ja laudaturarvosana tuli vielä kasvatustieteestäkin. Vähää vaille laudaturin opinnot olivat valmiina kansatieteessäkin, mutta dosentti Kustaa Vilkuna ei pitänyt mitenkään tärkeänä, että viiden laudaturin maisteri olisi vielä mennyt täydentämään opintojaan hänen antagonistinsa Albert Hämäläisen laudaturseminariin. Martti Rapola merkitsi suomen kielen, Väinö Salminen kansanrunouden ja J. A. Hollo kasvatustieteen laudaturin suoritetuksi erinomaisin tiedoin, mutta Lauri Kettunen antoi itämerensuomalaisissa kielissä vain hyvät tiedot: erinomaisiin tietoihin hän vaati yhden lukukauden stipendiaattikauden Tartossa, ja tämä suoritus ylioppilaalta puuttui. Antifeminististä kansanrunouden tutkimuksen professoria Väinö Salmista miellytti erityisesti se selvä ero, joka oli Turusen vastauksilla verrattuna naisten tenttipapereihin. Iloisen yllätyksen järjesti kasvatustieteen kuulustelijana J. A. Hollo, joka Jyväskylän kesäyliopistossa kesken kirjallisen laudaturtentin pyysi kuulusteltavan tarjoamalleen lounaalle ja tarkastikin vastauksen lounasta odoteltaessa.

Seuraava merkittävä vaihe jatko-opinnoissa oli väitöskirja, jonka aihe kiteytyi jatkosodan aikana v. 1942. Rintamalla Itä-Karjalassa tarjoutui silloin tilaisuuksia myös murremuistiinpanoihin ja murteiden keskinäisten suhteiden selvittelyyn. Aimo Turunen tiedusteli Itä-Karjalan kielikysymyksiä koskevaa tutkimusteemaa ensin prof. Rapolalta, joka kuitenkin ohjasi kysyjän prof. Tunkelon pakeille. Tunkelon mielestä eniten tutkimista kaipasi lyydiläismurteiden ryhmä, josta ei ollut tehty varsinaista tutkimusta Arvid Genetzin jälkeen. Juho Kujolan toimittama lyydiläismurteiden sanakirja oli

korrehtuurina jo olemassa, vaikka se ilmestyikin vasta 1944. Edelleen oli lyydiläismurteiden näytteitä, joiden kokoamisessa oli ollut mukana koko joukko tunnettuja kielentutkijoita Y. H. Toivosesta, Heikki Ojansuusta ja Lauri Kettusesta alkaen. Tunkelo kuvaili Turuselle myös lyydiläistä murre-alueetta, joka ulottui 200 kilometriä pitkänä ja enintään n. 30 km leveänä kylien jonona Karhumäen läheltä Syvärin keskijuoksulle. Tällä alueella oli varsin tuntemattomiakin murteita; Tunkelo viittasi erityisesti niihin tietoihin, joita J. H. Kala oli antanut Äänisenniemen kylistä, ja hän arveli olevan parasta keskittyä murteiden pohjoisimpaan ryhmään. Tunkelo kävi itsekin silloisessa Äänislinnassa kesällä 1943, ja Turunen löysi hänelle kielenoppaaksi Šokšun kylästä kotoisin olevan vepsäläisen Irinja Jelisejevan, jota sanottiin Šokšun noidaksi. Juuri häneltä Tunkelo oli mennyt kukkavihko kädessä kysymään kasvien nimiä, ja silloin huumorintajuinen kielenopas oli ajatellut: *»dūmain, tahtleb mindai ičeze taga, no hän vaise kuzub, kut händast kutstaze necida cvetaisi»* (ajattelin: tahtoo tulla minua kosimaan; no hän vain kysyy, kuinka sitä kukkaa kutsutaan).

Juuri pohjoismurteiden alueen Turunen ensiksi selvittikin. Kun Lauri Kettunen tuli käymään Itä-Karjalassa v. 1943, hän kuitenkin esitti kantanaan, että kokonaiskäsityksen saavuttamiseksi olisi otettava tarkasteltavaksi kaikki lyydiläismurteet: muutoin olisi vaikea selvittää myöskään lyydin ja vepsän suhdetta ja lyydin asemaa itämerensuomalaisten kielten joukossa. Jo siihen mennessä Turunen oli ottanut vertailuaineistoksi mukaan koko joukon keskimurteita varsinkin Pyhäjärven, Prääžän ja Viidanan tienoilta. Radioselostuksia tehdessään hän oli joutunut tutustumaan jonkin verran myös vepsälle läheiseen Kuujärven murteeseen. Mutta sittenkin oli saatava vielä paljon lisäaineistoa. Tutkimustyön myöhemmät vaiheet joka tapauksessa osoittivat, että Kettunen oli aivan oikeassa. Aineiston keruuta edisti paljon se, että Äänislinnassa oli satoja lyydiläisiä aina etäistä Kuujärveä myöten. Heidän parissaan tutkija vietti kaikki vapaa-aikansa. Juho Kujolakin myönsi itsellään olleen varsin vähän tietoja Kuujärven murteesta ja keskilyydin aunukselaisvaikutteisesta Saavan—Prääžän ryhmästä sanakirjaa tehdessään. Lyydiläismurteiden sanakirjassa on Saavan—Prääžän alueen nimiin merkittyä aineistoa, joka kuitenkin on aunusta.

Vuoden 1942 alussa Aimo Turunen sai komennuksen Aunuksen radioon, jossa työskentely oli oikeastaan kiitollista kielentutkimuksen kannalta. Hän katsoo olleensa armeijan kirjoissa olevaksi mieheksi varsin vapaa. Hän hoiteli Aunuksen radion lähetyksiä aluksi yhdessä Yleisradion selostajan Pekka Tiilikaisen ja näyttelijä Oke Tuurin kanssa. Myöhemmin ryhmään tuli Turusen apulaiseksi maisteri Vilho Koljonen, joka oli ollut opiskeluaikanaan

karjalan murteiden sanastustyössä Korpiselässä ja osasi karjalaa. Turunen ja Koljonen saattoivat vuorotella radion päivystämisessä, ja niin kielentutkijalle tarjoutui mahdollisuuksia kenttätöihin. Koljosella puolestaan oli kirjallisia harrastuksia; hän julkaisi romaanin »Harmaan kylän laulu» ja runokokoelman »Teinien lauluja». Tiilikaisen ja Tuurin avuksi taas saatiin Kauko Käyhkö. Musiikkiasioissa oli avuksi kansakoulunopettaja Ahti Sonninen, jonka opettajaksi vielä pyydettiin Aarre Merikanto.

Varsinkin Tiilikaisen kansanomaisen rento kuulutustyyli saavutti suuren suosion. Turunen oli määrätty hoitamaan erityisesti Itä-Karjalan väestölle tarkoitettuja ohjelmia. Päivä alkoi tavallisesti kello kuudelta leppoisesti äänilevyjä soitellen. Pian radioon tuli lähetyksiä myös paikallisilla sukukielillä. Mitään tiettyä karjalan murretta ei ollut nimetty lähetyksieleksi, eikä jo kotiseudulla tutuksi tullut karjala aiheuttanut Aimo Turuselle vaikeuksia. Lyydiksi kuuluttaessaan hän saattoi ensin ilmoittaa puhuvansa esimerkiksi Munjärven, Viitanan tai Kuujärven murteella. Vepsä oli aluksi vaikeampaa, mutta Turunen sai avukseen kaksi vepsäläistä kielenopasta, joilta hän voi oppia käytännön vepsää. Heistä toinen kirjoitti runojakin, joista muutamia on julkaistu Aimo Turusen yhdessä Martti Airilan ja Jussi Rainion kanssa v. 1945 julkaisemassa Vepsän oppaassa. Järjestettiin myös sellaisia vepsänkielisiä ohjelmia, että vepsäläiskylistä kuten Šokšusta, Šoutjärveltä, Kalajoelta tai Himjoelta tuli ryhmiä, usein koululaisia suorittamaan ohjelmaa, laulamaan ja kertomaan.

Sodanaikaisen aineistonkeruun tuloksiin perustuu Aimo Turusen v. 1946 ilmestynyt väitöskirja, konsonantiston historiaa käsittelevä Lyydiläismurteiden äännehistorian 1. osa samoin kuin v. 1950 valmistunut vokaaliston historian sisältävä 2. osakin, yhteensä lähes 600 sivua. Niissä Turunen osoittaa vakuuttavasti lyydiläismurteiden aseman vepsän ja aunuksen välisenä kieli-
muotona. Lyydin ja lyydiläisalueen ongelmiin hän on palannut useassa muussakin yhteydessä. Aluetta on pidetty täysin kansanrunottomana, mutta v. 1945 Turunen osoitti Virittäjässä, että ainakin Pyhäjärvi sentään on jonkinlainen poikkeus. Lyydi on itämerensuomalaisten kielten alueella avara portti sekä vepsään että karjalaan yleensä, ja näitä kieliä Turunen onkin usein käsitellyt omakohtaisen tuntemuksen perusteella, mm. artikkeleissa »Vepsän terminatiivipositio *-ssai*» (Verba docent, 1959), »Vepsän ja lyydin karitiivadjektiivit ja niiden analogiset muotoryhmävaihdokset» (Vir. 1960), »Konsonanttivartaloisuus vepsän ja lyydin III infinitiivin muodoissa» (Vir. 1966), »Vepsän ja lyydin verbinjohtimet *-ganden* ~ *-gänden* ja *-škanden* ~ *-škänden*» (SUST 150, 1973), »Vepsän, lyydin ja karjalan *du-* ~ *dü-* ja *zu-* ~ *zü-* johtimiset intransitiiviverbit» (SUSA 72, 1973), »Raja-Kar-

jalan murteet ja vepsän kieli» (Kalevalaseuran vuosikirja 53, 1973) ja »Murteiden taistelua Karjalassa» (Kalevalaseuran vuosikirja 58, 1978). Tutkielmassaan »Über die Volksdichtung und Mythologie der Wepsen» (Studia Fennica V:5, 1952) Turunen osoittaa, että vepsäläisalueen kansanrunous on varsin monipuolista.

Turusen Pohjois-Karjalan savolaismurteisiin keskittyvä Itäisten savolaismurteiden äännehistoria (1959) oli ensimmäinen laaja savolaismurteita käsittelevä monografia. Hänen tarkastelemaisensa alue käsitti kolmattakymmentä pitäjää, kauppalaa tai kaupunkia. Tekijän murteisiin kohdistuvista esityksistä on mainittava myös Pohjois-Karjalan murreopas (1956).

Yksi Aimo Turusen suurista töistä on Kalevalan sanakirja. Sen alku juontuu oikeastaan kaukaa; Kalevalan opettamiseenhan se jollakin tavalla liittyy. Kalevala tuli suomenkielisten oppikoulujen oppikirjaksi jo 1860-luvulla, ja jo 1862 ilmestyi Elias Lönnrotin lyhennelmä Kalevalasta. Vielä viime vuosisadan lopulla Kalevalaa opetettiin oppikouluissa peräti kahdeksana lukukautena neljännessä luokasta kahdeksanteen, ja sitä pidettiin kaiken äidinkielenopetuksen pohjana. Se oli kielen oppikirja ja sanojen merkitysten valaisija, ja kansatieteellinen puolikin tuotiin opetuksessa esiin. Kalevalan pysymiseen niin kauan keskeisenä oppikirjana vaikutti se, ettei muuta kirjallisuutta ollut paljon käytettävissä.

Tämä Kalevalan kouluopetuksen loistava menneisyys lienee ollut mielessään E. A. Tunkelolla, kun hän esitti ajatuksen Kalevalan sanakirjan laatimisesta. Hän ei kylläkään pitänyt sitä silloisten oppiennätysten kannalta tarpeellisena ensi sijassa kouluja varten vaan siksi, että nähtäisiin, millainen aineisto Kalevalaan sisältyy. Henkivakuutusyhtiö Salama, jonka toimitusjohtajana oli Sakari Kuusi, lahjoitti v. 1935 vietetyn Kalevalan 100-vuotijuhlan johdosta Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle 50 000 mk Kalevalan sanakirjan toimittamiseen. Tämä summa takasi noin vuoden toimeentulon lehtorintasoisen henkilön palkkaamiseen. Tehtävään pyydettiin lehtori Aimo Turunen, ja kirjalle nimitettiin toimituskunta, johon kuuluivat prof. E. A. Tunkelo toimituskunnan puheenjohtajana sekä dos. Kustaa Vilkuna, yliopettaja E. A. Saarimaa ja prof. Väinö Salminen; Salmisen kuoltua hänen tilalleen tuli dos. Martti Haavio. Tämä toimituskunta luki Turusen laatimaa käsikirjoitusta sitä mukaa kuin sitä valmistui.

Kalevalan sanakirjassa on pyritty esittämään käsiteltyjen sanojen etymologiatkin, ja tämä oli tarpeen siksi, että silloin ei ollut käytettävissä suomen kielen etymologista sanakirjaa eikä monia muitakaan nykyisten opettajien keskeisiä käsikirjoja. Tämän vuoksi teokseen sisällytettiin monenlaista silloin hyödyllistä tietoa. Sanojen kansatieteelliset ja folkloristiset selitykset

ovat monesti varsin laajoja. Aimo Turunen ei ehtinyt saada isotöistä teosta vuodessa valmiiksi, eikä Suomalaisen Kirjallisuuden Seura esimiehensä Viljo Tarkiaisen johdolla halunnut ryhtyä tukemaan sanakirjan toimittamista vakuutusyhtiö Salaman rahoituskauden päätyttyä. Turunen kirjoitti teoksen loppuun omalla kustannuksellaan, ja se ilmestyi 1949. Siihen sisältyi valittujen Kalevalan sanojen selityksiä 350 kaksipalstaista sivua. Sanakirjasta tuli v. 1979 tekijän huomattavasti täydentämä ja ajantasaistama, Kalevalan kaikki 7 830 sanaa sisältävä uusi laitos Kalevalan sanat ja niiden taustat.

Kansanrunoudentutkimusta Aimo Turunen on muutenkin seurannut läheltä. Kotiseudun perinnepohjasta on irronnut hänen sisällökäs pienoismonografiansa »Mateli Kuivalatar: Koitereen laulaja, Kantelettaren runotar» (Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiön kustanne 1985).

Aimo Turunen on myös tunnettu äidinkielen oppikirjojen tekijä. Oppikirjakysymyksiä hän on joutunut paljon pohtimaan 24 vuotta kestäneen oppikoulunopettajan uransa aikana. Suomalaisena oppikirjaihmeenä hän pitää sitä, että E. N. Setälän oppikirjat pysyivät vuosikymmenestä toiseen käytössä. Hänen mielestään nytkään tuskin tarvittaisiin sitä oppikirjapaljoutta, mikä tätä nykyä on käytössä. Äidinkielen peruskuvauks on Setälällä edelleen pitävä. Ja onhan Setälän kirjoja uudistettu vuosikymmenten mittaan monella tavalla: jo nurmekselainen lehtori Olli Koistinen ajantasaisti eräitä Setälän oppikirjoja aikoinaan, samaten hänen Suomen kielen lauseoppiaan ja Suomen kielioppiaan sittemmin Matti Sadeniemi. Niiden suoranaisten etuna on se, ettei niissä ole kielenopetuspedagogiikkaa. Kun ryhdyttiin laatimaan uusia oppikirjoja, olikin ensiksi ratkaistava, miten ne saataisiin pedagogisesti mahdollisimman hyväksi. Yksi tämän kysymyksen ratkaisijoista oli juuri Aimo Turunen. Hän oli harrastanut paljonkin kielenopetuspedagogiikkaa. Hänellä oli hyviä ulkomaisia yhteyksiä varsinkin Saksaan niiltä ajoilta, jolloin hän toimi siellä suomen kielen lehtorina. Sieltä Aimo Turunen tilasi kaikki äidinkielen opetusta käsittelevät uutuudet. Ruotsissa käydessään hän niin ikään osti alaa koskevat uudet teokset. Näin hän oli varsin hyvin selvillä siitä, miten äidinkieltä muualla opetettiin, ja samojen kysymysten pariin hän joutui usein myös toimiessaan Äidinkielen opettajain liiton puheenjohtajana 1954–60.

Suurimman osan elämäntyöstään Aimo Turunen on tehnyt äidinkielen opetuksen hyväksi. Hän oli perustamassa Äidinkielen opettajain liittoa, jonka kunniajäsen hänestä tuli v. 1967, ja hän toimitti liiton kahdeksan ensimmäistä vuosikirjaa. Noihin vuosikirjoihin Turunen on kirjoittanut viisitoista artikkelia, joista useimmissa hän käsittelee juuri äidinkielen opetuksen kysymyksiä kuten ainekirjoitusta, kieliopin asemaa ja tehtäviä ja yliop-

pilasaineita. Äidinkielen opetuksen edistäminen kirjoittajalla on ollut mielessään myös mainioissa tutkielmissa »Kansankielestä ja sen tyyliominaisuuksista kirjallisuutemme kielen aineksina» (1957) ja »Suomen kieli vieraitten kielten oppimisen lähtökohtana» (1975). Ylioppilastutkintolautakunnassa hän on tarkastanut äidinkielen kokeita parikymmentä vuotta, osan ajasta äidinkielen tarkastusjaoksen puheenjohtajana.

Tultuaan Tyttönormaalilyseon yliopettajaksi 1952 Aimo Turunen ryhtyi miettimään muiden tehtäviensä ohessa oppikirjatilanteen parantamista. Yliopettajan asema oli siihen aikaan hyvin keskeinen. Olihan maassamme tuolloin vain kaksi suomenkielistä normaalilyseota, Helsingin normaalilyseo eli »Norssi» ja Tyttönormaalilyseo. Sattui vielä niin, että noina vuosina normaalilyseossa oli hieman väliaikainen tilanne, kun yliopettaja tohtori V. A. Haila oli ennen v. 1954 tapahtunutta kuolemaansa sairauden vuoksi pitkähkön aikaa virkavapaana. Hänen sijaisenaan oli lehtori Martti Vaula, ja hänkin sairastui ja kuoli. Tässä tilanteessa Turunen oli maan ainoa virkaan nimitetty äidinkielen yliopettaja, ja hänen oli järjestettävä paljon opetusnäytteitä, joka viikko. Nykyään on harjoituskoulujen lehtoreilla samantapaisia tehtäviä kuin tuolloin yliopettajilla.

Aimo Turunen aloitti oppikirjojen teon kirjallisuudesta. Hän asetti lähtökohdaksi sen, että koulun tulisi tarjota oppilailleen parasta mahdollista. Se merkitsi sitä, että oppikirjassa olisi oltava kotimaisen aineiston lisäksi myös parasta, mitä maailmankirjallisuudesta löytyy. Kerättyään runsaasti tällaista kirjallisuutta hän teki koulujen ala-asteiden lukukirjan ja tarjosi käsikirjoitusta Werner Söderström Osakeyhtiölle. Asia tosin raukesi sillä kertaa; kustantaja oli julkaisemassa toista, kaksiosaista oppikoulujen lukukirjaa. Muutaman vuoden kuluttua pääjohtaja Yrjö Jäntti kuitenkin piti asiaa niin tärkeänä, että hän tuli Turusen kesäasunnolle Asikkalan Salonsaareen esittämään lukukirjan painoon toimittamista. Neuvoksi tuli, että muodostettiin kirjan julkaisijaryhmä, johon kuuluivat Aimo Turusen lisäksi yliopettaja Aulis Ojajärvi ja tohtori Yrjö Penttisen kieltäytyttyä toisen toimitustehtävän vuoksi tohtori Mauno Niinistö. He tekivätkin kolmestaan viisiosaisen Keskikoulun lukukirjan. Sen menekki oli aivan tavaton, ensimmäisen osan jo ensimmäisenä vuotena 97 800 kappaletta. Suurta kysyntää selittävät osittain avoimemmat markkinat, kun oppikirjan julkaiseminen oli sentään melkoinen tapaus. Nythän on aivan toisin, kun kaikki merkittävät kustantajat julkaisevat oppikirjoja tiuhaan tahtiin. Setälän kieliopin kauden kaltainen yhden oppikirjan valtakausi ei voi enää toistua. Uuden oppikirjan julkaiseminen ei myöskään välttämättä merkitse sitä, että se olisi selvästi parempi tai kokonaan toisenlainen kuin edeltäjänsä. Kokeneena pedago-

gina Aimo Turunen katsoo, että nykyistenkin äidinkielen oppikirjojen perusmateriaali, kieli itse, on pysynyt samana mutta sen esittämistapa on muuttunut.

Turusen muista äidinkielen oppikirjoista mainittakoon niin ikään erinomaisen suosion saavuttaneet *Sanan taito I* (1962), *II* (1964) ja *Äidinkielen kielioppi* (1967) harjoituskirjoineen, jotka oli tarkoitettu kansakoulujen oppikirjoiksi. Tekijä ei ollut koskaan opettanut kansakoulussa, mutta hän pyrki laatimaan kirjat tarkoin ottaen huomioon, miten äidinkieltä tulisi opetusopillisten periaatteiden mukaan senikäisille opettaa. V. 1973 ilmestyi vielä lukion tyylioppi *Sanomisen taito*. Turusen erilaisia oppi- ja harjoituskirjoja on niin monia, ettei hän edes itse suoraa päätä muista niiden määrästä.

Äidinkielen opetuksessa on vuosikymmeniä keskusteltu siitä, onko kirjallisuuden alalla luetettava näytteitä, antologioita vai kokonaisia teoksia. Aimo Turunen muistaa uransa aikaisista tunnetuista opettajista tohtori Aulis Ojajärven olleen sitä mieltä, että romaanit tulisi lukea kokonaan. Novellikokoelmiin taas on suhtauduttava toisin, ja Ojajärvi itsekin julkaisi kouluille tarkoitettun lukemiston *Maailmankirjallisuuden mestarinovelleja*. Turunen puolestaan oppikoulunlehtorina luetti paljon näytelmiä siksi, että melkoinen osa luokasta pääsi aktiivisesti mukaan eri rooleissa. Kun ne olivat lisäksi melko lyhyitä, niitä ehdittiin käsitellä lukukaudessa koko joukko. Kirjallisuuden opetustavan hän toteaa yleensäkin muuttuneen. Vielä ennen sotia luettiin Nummisuutareita koko lukuvuosi, tavallisesti kuudennella luokalla. Niin ikään Kalevalaa luettiin koko viidennen luokan aika ja Kullervo-jakso vielä kuudennella. Nyt taas Seitsemästä veljeksestä pitää selviytyä parissa kolmessa viikossa ja Kalevalalle omistetaan ehkä viisitoista tuntia.

Aimo Turunen ei ole hyväksynyt koskaan sitä periaatetta, että koulujen kirjallisuudenopetuksen tunteihin laskettaisiin myös oppilaiden kirjailijoista tai kirjallisuudesta pitämät esitelmät. Suullinen esityshän kuuluu koulun opetustehtäviin, ja se on hoidettava omana kokonaisuutenaan, ehkä niin, että muutamien minuuttien tehtäviä annetaan luokalla suoritettaviksi ilman papereita. Paperista luetusta kopioimalla tehdystä esitelmästä Turunen mainitsee varoittavana esimerkkinä erään normaalilyseossa pidetyn oppitunnin mittaisen esitelmän, josta yliopettajan täytyi todeta oppilaalle: »Kuule, sinä nyt luit minun kirjoitukseni.» Esitelmät piti omana opetuskokonaisuutenaan myös E. A. Saarimaa, joka toi monia ulkomaisia suuntauksia meikäläiseen äidinkielenopetukseen ja seurasi tarkoin alan kehitystä mm. Saksassa, Ranskassa ja Ruotsissa. Turunen ei myöskään antanut kirjallisuudesta koti-tehtäviä. Hän arvelee olleensa hyväntahtoinen opettaja, kun ei antanut ke-

nellekään ehtoja eikä pannut ketään arestiin. Tosin hän oli määrännyt kirjoitettavaksi kaksi ainetta kesän aikana yhdelle oppilaalleen, jolla oli ainekirjoituksessa välttävä arvosana. Tämä ei niitä kirjoittanut, mutta hyvin hän on joka tapauksessa myöhemmin menestynyt. Hyväntahtoisuudesta ei näytä koituneen ainakaan vahinkoa, kun muistaa, että lähes neljännesvuosisadan aikana vain yksi Turusen oppilaista reputti ylioppilaskirjoituksissa. Liitettäköön kouluanekdoottien joukkoon tämän pojan biologinen mietelmä lyhyessä aineessaan: »Myös eläinkunnan korkein laji, ihminen, käy taistelua olemassaolostaan.» Opettaja epäili jo ennen ylioppilastutkintolautakuntaan lähettämistä kokelaan unohtaneen mutta ainakin Artturi Kanniston ja Gunnar Sarvan lautakunnassa muistavan, että katkismuksenkin mukaan ihminen on erotettu eläimistä. Opettaja ja oppilas tapasivat seuraavan kerran sota-aikana rintamalla. Pojasta oli tullut majuri ja Mannerheimin ristinritari, ja hän muisteli reputusta: »Kyllä minä olin oikeassa, ei ihminen erotu eläimestä.»

Luonteeltaan seuralliselta ja toimeliaalta Aimo Turuselta on liennyt aikaa myös hänen harrastuspiirejään lähellä oleville seuroille, yhdistyksille ja säätiöille. Kotikielen Seurassa hän jo ylioppilaana piti esikoisesitelmänsä »Ilomantsin murteen metsää ja metsän käyttöä koskevasta sanastosta» keväällä 1933. Kotikielen Seuran 1. varaesimiehenä hän toimi 1953–59 ja esimiehenä 1959–66; Virittäjän toimitusneuvostoon hän on kuulunut vuodesta 1959 lähtien. Kotikielen Seuran kunniajäseneksi hänet kutsuttiin 1982. Virittäjä esittää lämpimät onnentoivotukset vireälle toimitusneuvostonsa jäsenelle ja Kotikielen Seuran entiselle toimimiehelle.

Aimo Turunen 75 Jahre

SEPPÖ SUHONEN

Am 25. Februar 1986 vollendete Aimo Turunen, Professor emeritus für ostseefinnische Sprachen an der Universität Helsinki, sein 75. Lebensjahr. Er wurde geboren im östlichsten Teil Finnlands, im Kirchspiel Ilomantsi, und legte im Jahre 1931 die Reifeprüfung ab. Nach einem Studium von nur fünf Semestern absolvierte er bereits im Jahre 1933 das Magisterexamen an der philosophischen Fakultät und stellte seine Lebensarbeit

dann in den Dienst von Lehre und Forschung; ersteres vor allem im schulischen Bereich und an der Universität Helsinki, letzteres im Zusammenhang mit der Erforschung der östlichen ostseefinnischen Sprachformen.

In den Jahren 1934–36 war Turunen an der Universität Königsberg als Lektor für Finnisch tätig, in den Jahren 1938–53 als Oberstudienrat für Finnisch am Lyzeum von Riihimäki und

in den Jahren 1953–59 als Oberstudiendirektor für Finnisch in Helsinki am Tyttönormaalilyseo. Im Jahre 1950 wurde er zum Privatdozenten für ostseefinnische Sprachen an der Universität Helsinki ernannt, im Jahre 1959 zum Assistenzprofessor für finnische Philologie und 1971 zum Professor für ostseefinnische Sprachen. Aus diesem Amt schied er 1976 als Emeritus.

Es war vor allem Turunens karelische Heimat, die richtungweisend wurde für sein wissenschaftliches Interesse. Den entscheidenden Impuls für eine langfristige wissenschaftliche Arbeit erhielt er während des sog. Fortsetzungskrieges Anfang der vierziger Jahre, als sich ihm die Gelegenheit bot, in den ruhigen Verhältnissen des Stellungskrieges die mangelhaft bekannten Übergangsdialekte zwischen Karelisch-Olonetzisch und Wepsisch kennenzulernen, die lüdischen Mundarten nämlich. Bald nach dem Krieg – 1946 – erschien seine Dissertation *Lydiläismurteiden äännehistoria I* (Lautgeschichte der lüdischen Mundarten I); sie behandelte die Entwicklung des Konsonantismus dieser Mundarten. Vier Jahre später erschien Teil II der Abhandlung, diesmal über den Vokalismus. In dieser Monographie konnte er die bereits von Arvid Genetz geäußerte Auffassung detailliert beweisen, wonach es sich bei den lüdischen Mundarten ursprünglich um ein karelisiertes Wepsisch handelt.

Nach langwierigen Vorarbeiten erschien 1949 Turunens umfangreiches

Kalevalan sanakirja (Wörterbuch des Kalevala), das in den Lemmata reichlich folkloristische wie auch linguistische und ethnographische Angaben enthält. Unter dem Namen Kalevalan sanat ja niiden taustat (Die Wörter des Kalevala und ihr Hintergrund) erschien die erweiterte und aktualisierte Fassung obigen Wörterbuches im Jahre 1979.

Auch über die Mundarten seiner engeren Heimat hat Turunen eine Monographie geschrieben: *Itäisten savolaismurteiden äännehistoria* (Lautgeschichte der östlichen Savo-Dialekte; 1959). In zahlreichen kleineren Studien hat er sich vor allem mit Spezialfragen des Wepsischen und der lüdischen Mundarten auseinandergesetzt.

Als Pädagoge hat Turunen viel geleistet zur Förderung des Muttersprachenunterrichts an den Oberschulen Finnlands. Er gehörte zu den Gründungsmitgliedern des Vereins der Muttersprachenlehrer und gab die ersten acht Bände des Jahrbuches dieses Vereins heraus. Zahlreiche der von ihm verfaßten Lehrbücher für die Schule erfreuten und erfreuen sich größter Beliebtheit.

Aimo Turunen fungierte in den Jahren 1953–59 als Zweiter Vorsitzender der Kotikielen Seura (Gesellschaft für finnische Muttersprache) und in den Jahren 1959–66 war er ihr Vorsitzender. Seit dem Jahre 1959 gehört er dem Herausgeberkollegium der Zeitschrift *Virittäjä* an. Zum Ehrenmitglied der Kotikielen Seura wurde er im Jahre 1982 berufen.